

DA, MAJORE, SAMI... DA

ČETIRI CENTO TRENTA CINQUE

— ... zar onaj toranj, Stiv?

— Taj toranj. Taj toranj, čini mi se stoji podbočen. Eno ga! A bio je taj toranj u to vreme, pre rata, kada su se tu održavali prvi sajmovi, jedna dominirajuća građevina. Eto, taj toranj, takav nikao pored dojke jedne reke, takav i pored druge, onde na trouglu mulja i močvara do svih đavola... A pogledaj ga danas! Obična smešna i nesigurna gomila. Eto, taj isti toranj. Bolje da smo ga jednostavno »pojeli« kad smo krenuli za Sremski front. Šta misliš?

— Stiv.

— Molim?

— Znam, Stiv, da je veoma teško četiri puta dnevno prelaziti preko dva prljava tela dveju reka, ali i ja mislim da bi daleko bolje bilo da smo ga jednostavno »pojeli« kad smo krenuli za Sremski front. Ali danas mu ne možemo ništa, Stiv.

— Ne možemo...

— Stiv.

— Molim.

— On je istorijski spomenik.

— On je istorijski spomenik. Znam. I znam da ga štiti Zakon o spomenicima, ali ko može da ga štiti, i zašto, što se on meni četiri puta dnevno ironično, cinički, razbojnički sarkastično i spokojno kezi. Pitam te, KO?

— Stiv.

— Molim?

— Onaj toranj, Stiv?

— Taj toranj.

— Toranj, Stiv?

— Toranj.

— Onaj, Stiv?

— Taj! I ne pokušavaj da se i ti smeškaš tako. Šta više, malo je, i suviše je malo to što kažem o njemu. Jer ja ga čujem. Čujem ga kako mi se kikoće. Kikoće mi u mozak. U potiljak. Meni u nezaborav: »Ha! Ti si, dakle, taj? kaže mi. Ti si! Poznajem ja tebe dobro, kao što sam poznao desetine hiljada tvojih bliskih i najbližih. I, evo, danas se ti opet pretvaraš u makovo zrno, a ja se, kao što vidiš, još uvek šepurim. Ja sam istorijski spomenik! Meni savršeno ništa ne smeta to što su hiljade i hiljade omladinaca posuli svuda oko mene milione tona peska, šodera, kamenja i još koječega, što su stotine »ježeva« i valjaka prešli preko mojih leđa i što su mi sve to nabili u krvavu srž. Sve je to jedno savršeno ništa, jer moje srce kucka, kucka, kuc, kuc, kuc, dok je tvoja savest prljavija od moje prošlosti. Prljavija. Prljavija!« — tako on meni četiri puta dnevno, svakog dana, svakodnevno.

— Stiv.

— Molim?

— Ostario si, Stiv.

— Da. I sebi i svojim i uopšte. Jesam.

— Stiv.

— Molim?

— Ja znam, Stiv, da je veoma teško kad se nešto nosi na srcu i kad se četiri puta dnevno, prelazeći preko dva lenjiva tela dveju reka, sluša pesma bodljikavih žica i mukli topot desetine hiljada nogu, golih nogu umotanih u poslednje rite dotrajalih odela. Ali, Stiv, zar tebi danas, posle dvadeset godina od tada, onaj toranj...

— Taj toranj, da.

— Ali toranj, Stiv.

— Toranj, da.

— Onaj, Stiv?

— Baš taj! I ne ponašaj se kao da ne shvataš kakav je to refren. I kakve pesme refren. I kakvih krvavih svadbovanja, kada su nemačke mašin-→tamburice« samo u jednoj minuti iscikivale trista do četiristotine vrelih čeličnih zrna i zabijale ih u kosture po bodljikavoj žici. U iscedene cevanice. U kosti. U ispijene oči. U duplje otpalih ušiju od mraza. U noseve sastavljene sa vrhovima brada od pregladnelosti. U razvodnjenu krv ih zabijale...

— Stiv.

— Molim?

— Ja znam, Stiv, da je veoma teško kad se četiri puta dnevno prelazi preko dva lenjiva tela dveju prljavih reka, dok u malom mozgu udara misao da jedna od tih reka izvire baš ispod sise čeličnog đavola, a druga još uvek zaudara na »splavove« leševa — da bi stigao na svoje radno mesto ti, Stiv. Ali, Stiv, ti lepo ZAPUŠI UŠI.

— Pred refrenom da zapušim uši?

— Pred refrenom, Stiv.

- Onog tornja?
- Onog tornja, Stiv.
- Tornja?
- Tornja, Stiv. Da.
- Hm! Ti si lud.
- Stiv.
- Molim?
- Ja znam, Stiv, da je veoma teško da čovek zapuši uši. Ali, Stiv, kad prolaziš pored onog tornja, ti lepo pokušaj da zapevaš, Stiv.
- Prolazim pored onog tornja? Ti kažeš da ja prolazim pored onog tornja?
- Kažem, Stiv.
- A ja kažem: ti si sasvim lud, čim ne vidiš da je taj toranj lepo nikao u meni. Eto onaj toranj. A zatim, ti si sasvim lud, čim ne znaš da smo svi mi prestali da pevamo. Ti si sasvim lud, čim ne znaš da smo svi mi promukli svoje pevanje. I sasvim si lud, čim ne znaš da smo svi mi iscedili svo pevanje iz sebe...
- Stiv.
- Molim?
- Ja znam da je veoma teško kad se svo pevanje iscedi iz sebe, Stiv, i kad se četiri puta dnevno...
- Molim te, prestani već jednom s tim!
- Sa čime da prestanem već jednom, Stiv?
- Sa tim »četiri puta dnevno«.
- Stiv.
- Molim?
- A ko je to SAMI, Stiv?
- Ko je to Sami?
- Jeste, Stiv.
- A ko tebe šalje da baš mene pitaš ko je to SAMI?
- Niko mene ne šalje, Stiv, da baš tebe pitam ko je to SAMI.
- Pa... Sami... Sami je...
- Da, Stiv. Ko je to SAMI?

... »Sami.«

»Molim.«

»Idi, Sami, pravo u rudnik i javi se tamo partivodi, onom sa ukočenim kolenom. Reci mu da te ja šaljem, Sami. I pazi: dobro garavi svoje lice, Sami. I svoje oči, Sami, garavi. I jezik garavi, Sami. I pokušaj, pokušaj, Sami, tako da se garaviš, kad staneš pred ogledalo, sam sebe da ne možeš da prepoznaš. Da li me dobro razumeš, Sami?«

»Gadno pucaju danas. Odlično te razumem. Garavo te razumem. Sedamnaestogodišnje te razumem: da se javim partivodi. Da se javim ukočenom kolenu u rudniku. Zdravo!«

»Sami.«
 »Molim?«
 »Ti ne misliš valjda da si još dete, Sami?«
 »Ja ne mislim da sam još dete.«
 »Onda, znaj da su ti streljali brata, Sami.«
 «I oca. Znam. Nisam dete.«
 »Sami.«
 »Molim?«
 »A znaš li šta je to racija, Sami?«
 »Znam šta je to racija. Nisam dete.«
 »Dobro. Onda znaj: sutra će u celom gradu biti TO, Sami.«
 »Dobro. Neka bude. Daj mi parče ogledala.«
 »Šta će ti parče ogledala, Sami?«
 »Ništa. Zdravo«. . .
 »Sami.«
 »Molim?«
 »Hteo si još nešto, Sami.«
 »Ništa. Nagnuću se nad lice reke i neću prepoznati sebe. Zdravo«. . .

. . . reka krvavo protiče. U krvavoj reci krvavo je i ogledanje. Krv i prljava voda iz flotacije rudnika mešaju se, mešaju, mešaju dok se ne dobije žuta značka sa šest krakova i do kasne jeseni četrdeset i prve. Do one večeri kada on bezglavo dojadi:

»Sami.«
 »Molim?«
 »Dolaze Nemci, Sami.«
 »U rudnik?«
 »Pravo, Sami! Čuli su. Neko im je rekao, Sami«. . .
 »Hvala ti. Zbogom!«
 »Sami.«
 »Molim?«
 »Ti kao da sumnjaš u mene, Sami?«
 »Zbogom!«
 »Ali reka je ledena, Sami.«
 »Kažem: Zdravo!«
 »A lozinku, znaš li lozinku, Sami?«
 »Aaaa! I to želiš da saznaš, je li?«

. . . gvozdена poluga gvozdено odzvanja o lobanju.

Krv toplo prolazi niz retku kosu na potiljku.

Reka krvavo razjapljuje krvave čeljusti.

Sami korača nizvodno. Želi da vidi kad ga voda izbaci. . .

Na debelom stablu, u viru, devet je leševa samo. Devet nesrazmerno naduvenih leševa. Devet leševa nesrazmerno i neverovatno širokih ramena. Svih devet jezivo vire iz vira. . .

Ispod jedne ramlje izronjava *NJEGOVA* glava. Krvava.

Severac donosi kevtanje nemačkih pasa. Vremena za razmišljanje nema. Brzo. . .

Lavež ostaje s one strane krvi.
Zagrljaj šume je daleko daleko majčinski. . .
Sami nije najmlađi u jedinici. On vodi diverzantsku petorku
jer zna sve čvorove naokolo. Sve čvorove. . .

- Stiv.
- Molim?
- Ja znam, Stiv, da je veoma teško, a naročito je teško leti,
kad moraš četiri puta dnevno. . .
- Molio sam te da sa time prestaneš.
- Stiv.
- Molim?
- Ja znam da je veoma teško kad se rukavica ne skida sa
ruke, ali kako ti spavaš, Stiv?
- Rukavica, misliš ova?
- Rukavica mislim, Stiv, ta.
- Rukavica. . . Hm. Tako. . .
- A ko je to SAMI, Stiv?
- Sami je. . . Pa SAMI je. . .

. . . »Sami.«

»Molim?«

»Komandantu odreda se odgovara sa: Izvolte, družo Komandante! Čuješ li, Sami? To prvo, a drugo, dobro otvaraj oči! Nemci taj most đavolski dobro čuvaju. Tako reći ptica ne sme da preleti. Njihove psine na čeličnim karikama po razapetoj žici jure naokolo, a karike im se zarivaju u meso do besnila. . . «

»Ništa se ti ne živciraj za to. . . «

»Kaže se: Razumem, družo Komandante! Čuješ li, Sami? To prvo, a drugo: Srećno, Sami!« . . . «

. . . »Razumem, družo doktore! Razumem ja, ali štaping je eksplodirao na dva metra od mene,« kaže Sami doktoru, Italijanu. U pokretnoj bolnici ispred Lipika. A i kasnije, u maju četrdeset i pete, u Bijaću. Isti taj lekar stoji pred Samijem i kaže:

»Sami.«

»Molim?«

»Znaš, Sami, kožno bolest ima četiri cento trenta cinque« . . .

»Znam, družo, doktore.«

»Ali ti budeš još živo čovek, Sami. Ovo rukavica ne smeš skidati. Ono čuva od mraz i sunce« . . .

- Stiv.
- Molim?
- Ja znam, Stiv, da je veoma teško, kad u rukavici moraš...
- Nije teško uopšte.
- Ali, Stiv?
- Molim?
- SAMI je tada imao...
- SAMI je tada imao zlatne širite na rukavu engleske bluze i jednu zvezdicu. Samo jednu zvezdicu. Tada. I SAMI je tada sljuštio sedamstotina sedamdeset i sedam flašica esencije za spravljanje likera, jer je fabrika likera u Sesvetama ispred Zagreba bila pretvorena u štab divizije i glavni magacin odela. I SAMI je tada gutao plamen, jer su mu saopštili da su mu streljali brata Koena i sestru Rozali. I SAMI je tada saznao da mu je sestra Rašel postala Rada, a majka Sarina, Jelena. I tada je majka Sarina, odnosno Jelena pisala Samiju pismo »...mi smo te, sine, Sami, uveli u sve ovdašnje knjige kao... Ti sada nisi više SAMI, već...
- Stiv.
- Molim?
- Ja znam, Stiv, da je veoma teško kad nekoga raspališ gvozdеноm polugom po lobanji i kad ti u svim knjigama promene rođeno ime, ali jesi li ti siguran, Stiv, da je ONAJ bio provokator?
- To gadno...
- Šta, Stiv?
- Provokator.
- Jesi li siguran, Stiv?
- Vidi sam...

*

...Sami sedi pozadi zgrade Doma kulture u Bihacu poduprt ledjima o zid i sunča jednu od onih *četiristotine trideset i pet* kožnih bolesti. Sunča i šapuće:

»*Trenta cinque! Trenta cinque*« — a ono *četiri cento* ispred toga, preskače. Želi da ga ubije. Želi da ga nema. Želi da ostane samo *trideset i pet*. Pa zatim samo *trideset i četiri*. Pa *trideset i tri* i tako, dok brojka ne padne samo na *cinque*. Ili na *ništa*...

Sunčevi zraci udaraju u rupe od mitraljiranja »štuka«. Okreću se u rupama, izlaze napolje i pokušavaju da pomiluju grane drveća u velikom dvorištu Doma.

I drema... možda.

Ili ne drema. Nije važno...

»Sami.« — čuje glas iznad sebe.

Ne okreće se. Pogled mu udara u vrhove dveju nejednakih cokula. Kroz glavu mu struji: Ipak sam ja oficir, a tako, Sami. To prvo, a drugo... Odgovara glasu iznad sebe ne dižući glavu:

»Kaže se: družu poručniče, a ne SAMI! To prvo, a drugo, kaži šta želiš?«

»Sami.«
 »Dobro, molim?«
 »Sami, ja nisam bio *ono* što si ti o meni mislio. Pogledaj me dobro, Sami.«
 Sami ne dižući oči sa rukavice u požuteloj travi, kaže:
 »Niti sam ja *Sami!*« — i brzo ustaje.
 Dva para očiju.
 Dugačko gledanje kroz mrak.
 Ona dva para očiju kažu:
 »Znam, Sami, da više nisi *Sami*. Znam. Ja sam to sa tetka Sarom uredio kroz sve knjige«...
 *

— Stiv.
 — Molim?
 — Ja znam, Stiv, da je veoma teško kad moraš da budeš *ono* što nisi i kad...
 — Prestani, molim te!
 — Stiv.
 — Molim?
 — Prema tome, Stiv nije više Stiv, zar ne, Stiv?
 — Varaš se, prijatelju.
 — A zašto, Stiv, ili...
 — Zato što *onaj* ne samo da nije bio provokator, nego je bio zadužen da sačuva *Samijev* život. A zatim, zatim... ni dlaka mu nije falila sa glave, a prošao je kroz sve okršaje. Da. Samo... da bi idiotština bila što veća, poginuo je nagazivši na minu i to zamisli: u dvorištu jedne katoličke kapelice.
 — Stiv.
 — Molim?
 — Ja znam, Stiv, da je veoma teško kad stalno misliš da si nekoga ubio i kad ti u svim knjigama promene rođeno ime. Ali ti njega, Stiv, nisi...
 — Ja njega JESAM!
 — Nisi, Stiv!
 — Jesam!
 — Stiv.
 — Molim?
 — Ti njega, Stiv, nisi, ali sebe više od dvadeset godina jedno-
 stavno ubijaš. To je tako, Stiv i ne možeš ništa da porekneš.
 — To nije istina!
 — Stiv.
 — Molim?
 — A zašto sve to ne ispričaš Veri?
 — Ne!
 — Zašto, Stiv?
 — Ne!

— Ali ona treba, Štiv. Ona mora da te razume. Pravilno da te razume.

— Hm! Ne razumeš ti, a treba da razume ona.

— Šta ne razumem ja, Stiv?

— Ne razumeš, prijatelju, šta je to neplaćeni danak... Mtja! Skoro dve hiljade godina mi vučemo nekakav krst nekakve krivice... Eto, to ne razumeš, prijatelju.

— Stiv.

— Molim?

— Zar ne osećaš da govoriš tuđim jezikom, Stiv?

— Pusti ti mene na miru!

— U redu! U redu, Sami...

— Zovi me *Drvo* ako baš hoćeš, ali idi...

*

— Sami.

— Molim?

— Sećaš li se, Sami, da mi ONDA nisi odgovorio na jedno pitanje?

— Znam. Sećam se.

— Sami.

— Molim?

— A danas, Sami?

— Danas... Čuj: ja sam zaista uspeo...

— Eto, vidiš, Sami?

— ...da ubijem. Ali samo ono *četiri cento trenta*, dok je ono *cinque* ostalo. Evo! Želiš li da skinem rukavicu, da vidiš?

— Sami.

— Molim?

— Ja znam, Sami, da je tebi veoma lako da ubijaš kožne bolesti, ali, Sami, zar ne shvataš da ličiš na oronulog starca i da je to ipak, ipak... Pa ti si komunista, Sami!

— Znaš, javio se moj treći brat iz Tel Aviva. Robert. Piše mi preko sestre Renate.

— Rašele hteo si da kažeš, Sami.

— Renate! A Vera to ne sme da zna. Niti da vidi slovo jedno.

— Sami.

— Molim?

— Ja znam, Sami, da je veoma teško pred sopstvenom drugaricom... Ali dozvoli, Sami, ja to njoj...

— Ne dozvoljavam. Uopšte!

— Ali, Sami...

— Vera je meni rodila dva sina. Ja nju strahovito... Ja nju, eto... Ona je neopisivo dobar čovek i silna majka. Ona je sve to, ali... drugo je to pitanje visokog poštovanja, jer ja nju volim. Volim je, a ona je strahovito jednostavan čovek. I ona to neće moći da shvati.

- Sami.
- Molim?
- Da pokušamo, Sami.
- Čuj, ako ti recimo pokušaš i ne uspeš, znaš šta ostaje meni?
- Ne znam šta ostaje tebi, Sami, ali znam da ostaješ...
- Ostaje mi jedino da ova ista kola, čim prođem pored onog tornja na starom sajmištu, ustremim pravo u Savu. I tada, tada će nastupiti ono što ti nazivaš...
- Sami, Sami!
- Molim, molim?
- Ti silom praviš od sebe kukavicu, Sami.
- Hm! Ako misliš da sam ja zbog toga ostario, varaš se.
- A šta je istina, Sami?
- Istina?
- Da, Sami!
- ONAJ! ON je jedina istina. ON mi mira ne daje. ON mi pije san. ON leže i ustaje zajedno sa mnom. ON i njegov glas: »SAMI, ja nisam bio ono što si ti mislio o meni. Nisam, Sami. Nisam!«... tako iz noći u noć. Tako iz meseca u mesec. Iz godine u godinu. I, što je najstrašnije, u meni se je uvrežilo da on uopšte nije poginuo nagazivši na minu u dvorištu katoličke kapelice, nego da sam ja NJEGA jednostavno ubio. Samo JA!...
- Sami.
- Molim?
- On je poginuo jer je trebalo da pogine. To je sve, Sami.
- Da on nije nagazio na minu...
- Ostavi se gluposti!
- Nisu to gluposti, Sami.
- To jesu gluposti!
- Sami.
- Molim?
- Po zakonima kauzaliteta, da ON nije nagazio na minu...
- U... prljave vode i svi zakoni svih kauzaliteta i ti zajedno s njima!
- Ali, Sami...
- On je pune tri i više godina išao iz vatre u vatru da bi me uverio da on nije ono što sam ja mislio o njemu, razumeš li ti to, ili želiš da te sažvaćem?
- Sami.
- Molim?
- Ne razumem, Sami.
- Evo: po tom istom tvom zakonu o kauzalitetu izlazi samo jedna istina: KAUZUS za njegovu smrt jesam SAMO JA! Ja i niko drugi! To je sve. I to je toliko jasno, ali...
- Sami.
- Molim?
- Primi moja čestitanja za položeni majstorski ispit, Sami.
- Čuješ: ti ludački želiš da te milion puta ubijem.

— Slušam, Sami.

— Znaš, pre dva meseca bio sam u mom gradu. Video sam tamo NJEGOVOG sina. Čovek a ne dete. Na vrhu jezika bila mi je misao: »Dečko, ja sam ti ubio oca.« Da mu kažem. Da se razgolitim. Ali dečko me je razoružao do ispod kostiju: »Čika, Stiv, na konkursu za pilote mlaznih aviona, položio sam sa devetkom. I šta vi mislite, čika Stiv, nije li na zemlji ipak prljavije?« »Na zemlji zaista ima mnogo prljaština, momče,« rekao sam mu i stisnuo mu desnicu. Ovom rukom. Ovom, vidiš li? A šta ja znam, možda je ona gvozdена poluga bila inficirana jednom od onih četiri cento trenta cinque, a? Šta misliš ti, prijatelju?

— Sami.

— Molim?

— Nije li to neka vrsta pesimizma, Sami?

— E, znaš, funkcionišeš baš kao funkcioner! Kako ne shvataš da je to ljudsko? Kako ne shvataš... Pa, malo romantizma ne bi nam škodilo, zar ne?

— Sami.

— Molim?

— Ja sam došao da se pozdravimo, a ti...

— Šta ti je sad odjednom?

— Deset meseci, a može i više, nećemo se videti, Sami.

— Ti ideš negde?

— Idem, Sami.

— Pa... srećno, prijatelju.

— I tebi, Sami...

preludij

Major polako zatvara fijke svog radnog stola. Zakopčava poslednje dugme na bluzi i polazi sigurno. Tvrda rešenost je ispisana na njegovom čelu.

— Izvolite, družе generale!

— Stigli ste, majore.

— Da, družе generale!

— Sednite, majore.

General otvara fasciklu. Okreće nekoliko listova tvrde hartije kucanih punim tekstom, bez proreda. Prstom ide po tekstu. Odjednom se zaustavlja i pogled mu pada na majora.

— Pažljivo saslušajte, majore, ovo...

— Da, družе, generale!

— »Zaključci istražne komisije«. Prvo: Istražna komisija u punom sastavu... ispitujući slučaj S. K. i R. K. obojice iz... ustanovila je konačno i neopozivo:

a. nema mesta tretmanu POKUŠAJ UBISTVA, jer da S. K. nije gvozdenom polugom udario R. K. po glavi i da R. K. nije pao u reku, a S. K. odmah pobegao u šumu preko reke, između njih

dvojice razvio bi se dijalog, koji bi omogućio Nemcima, koji su već bili u rejonu rudnika, da ih i obojicu žive uhvate...

— Druže generale...

— Idemo dalje, majore!

b. Nema mesta bojazni niti straha pred nekakvim represalijama, jer major Stiv, koji je u stvari... i tako dalje i tako dalje... Shvatate li, majore?

— Samo jedno, druže generale...

— I ovde je samo još jedno, majore!

c. Majora *Samuela Koena* uputiti na jednogodišnju specijalizaciju za savlađivanje najnovijeg protivraketskog naoružanja. Maršal... — general ostavlja listove. Ustaje i prilazi majoru: — Da, majore Sami... Meni je stvar potpuno jasna, a vama?

Sava tromo vuče svoje vode.

Sava tromo prepričava strahote sa starog sajmišta kada su sa visokog tornja bacani živi ljudi...

Mala kola majora *Samuela Koena* dolaze do pločnika ispred ulaznih vrata petospratnice. On polako diže ruku do zvonca. Iznutra se čuje dečiji glas koji izbija kroz otvorena vrata:

— Tata, tata! Kaži dragička!

— Dragička!

— Imamo gosta...

— Đavole! Otkuda ti?

— Danas je poslednji dan mojih deset meseci, a ja volim da održavam datu reč, Sa...

— Zar nije bilo bolje da sam te jednostavno »pojeo«, đavole?

— Ne bi bilo bolje da si me jednostavno »pojeo«, Sami...

— Vera! Verice! Veročka... Gde je ona?

— U kuhinji.

— Šta ti to radiš, Vera?

— Pogledaj! — sklanja se Vera ustranu.

Na stolu ogromna torta i more svećica.

Major glasno čita:

»Našem najdražem tatici Samiju, čestitamo četrdeset i prvi, odnosno prvi rodendan — Vera i deca.«

Major Samuel Koen stoji bez glasa.

Vera mu prilazi:

— Da, Sami! Da, ti moje najveće dete! Da, da, daaa!